

Полевікова, О.Б. Лексична компетенція дитини старшого дошкільного віку в контексті сухомлиністики [Текст] / О.Б. Полевікова // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Херсон, 2009. – Вип. 53. – С. 110-114.

УДК 37.03

О.Полевікова

ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СУХОМЛИНІСТИКИ

Автором статті здійснено аналіз шляхів формування лексичної компетенції дитини старшого дошкільного віку відповідно до нової програми «Я у Світі» в контексті лінгводидактичної концепції В.О.Сухомлинського.

Ключові слова: компетентнісний підхід, лексична компетенція, лінгводидактична концепція В.О.Сухомлинського.

Постановка проблеми. Виокремлення у 80-х роках ХХ століття сухомлиністики в окремий напрям історії педагогіки; дослідження творчої спадщини В.О.Сухомлинського в Греції (Х. Франчос і М. Ціанозі); Німеччині (В. Іфферт, Р. Штайник, Е. Гартман); Польщі (М. Библюк, С. Лашин); Болгарії (Л.Мілков); Китаї (Бі Шуджі, Ван Ігао); Австралії (А. Кокеріль) тощо засвідчують надзвичайну актуальність педагогічних ідей нашого видатного земляка, спонукають науковців до нових пошуків.

Образ рідного слова, яким пронизані всі педагогічні праці вченого, з огляду на сьогодні є, за висловом академіка А.М.Богуш, катехізисом відродження і повсюдного функціонування української мови в оновленій самостійній Україні [3; с.71].

Потреба подальшого вивчення шляхів реалізації лінгводидактичних принципів В.О.Сухомлинського в аспекті роботи над словом пов'язана з модернізацією змісту дошкільної освіти в нашій державі та гуманізацією її

цілей та завдань, апробацією базової програми «Я у світі» – першої державної програми нового типу, у якій відображено вимоги до оновленого змісту освіти дитини від народження до шести (семи) років життя, уніфіковано вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини раннього та дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У 40-річчя видання таких творів В.О.Сухомлинського як «Павлышская средняя школа» (1969); "Сердце отдаю детям" (1969), 10-річчя створення Міжнародної асоціації прихильників Сухомлинського у Марбурзі, педагогічні знахідки вченого є об'єктом наукового дослідження докторських і кандидатських дисертацій, виконаних у різних країнах. Дисертаційні роботи Л.І.Мамчур «Лінгводидактична спадщина В.О.Сухомлинського» (1998); Г.М.Ткаченко «Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О.Сухомлинського» (2000) містять історико-педагогічний аналіз спадщини видатного українського педагога, вченого і дитячого письменника В.О. Сухомлинського з проблеми виховання школярів засобами слова; практичного досвіду педагога; форм, методів, засобів виховання словом, а також приклади словесної творчості учнів та узагальнення досвіду застосування творчого доробку видатного педагога в сучасній освітньо-виховній практиці.

Важливим внеском у сухомліністику є монографія А.М.Богуш «Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі» (2008), де зібрано статті автора, виголошені на щорічних Всеукраїнських педагогічних читаннях, конференціях, семінарах і опубліковані в різних часописах, та матеріали, у яких висвітлено подальший розвиток ідей В.Сухомлинського на етапі дошкільного дитинства [3].

Розкриваючи зміст дефініцій «дитинство», «духовність» і «довкілля» у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського, сутність поглядів видатного педагога на дитинство і його сучасні виміри; здійснюючи аналіз наукових принципів, якими керувався Василь Олександрович у своїй як педагогічній, так і науковій діяльності, А.М.Богуш обґрунтовує завдання і шляхи розвитку

мовлення і навчання дітей рідної мови; розкриває сутність компетентнісного підходу до мовленнєвого розвитку дошкільника, мовленнєвої готовності дітей до школи, шляхи формування професійно-комунікативної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу, а також зосереджує увагу на таких аспектах: батьківська педагогіка Василя Сухомлинського: від материнського порогу до Людини; культурологічний підхід до організації навчально-виховної роботи з дітьми у спадщині В.О.Сухомлинського; взаємозалежність свободи і відповідальності: погляд В.О.Сухомлинського; азбука громадянськості В.О.Сухомлинського. Окрему значущість мають і презентовані до монографії додатки: конспекти занять з розвитку мовлення за творами В.О.Сухомлинського, фрагмент програми «Моє довкілля».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Останні дослідження і публікації засвідчують необхідність подальших наукових розвідок щодо здійснення роботи над словом у дошкільному навчальному закладі з опорою на лінгводидактичні ідеї видатного педагога.

Мета статті: аналіз шляхів формування лексичної компетенції дитини старшого дошкільного віку відповідно до нової програми «Я у Світі» в контексті лінгводидактичної концепції В.О.Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід як до розвитку особистості, так і до процесу її навчання і виховання, за дослідженнями дійсного члена АПН України, фундатора галузі дошкільної лінгводидактики А.М.Богущ, на сучасному етапі розвитку науки і освіти виокремився у структурі полікритеріального підходу (Н. Бібик, Є. Божович, В. Болотова, І. Зимняя, Д. Ізаренкова, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Локшина, А. Маркова, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Як і будь-яке нове явище (термін, поняття, підхід, методика і т. ін.), що з'являється у науковому обігу, компетентнісний підхід викликав гостру дискусію. Полеміці підлягали такі поняття, як компетентність і компетенція, ключові компетенції, мовна,

мовленнєва і комунікативна компетенції та методика їх формування [2; с.119].

У вітчизняній педагогіці останнім часом терміни компетенція, ключові компетенції використовуються також досить широко, особливо в контексті проблем, пов'язаних з концепцією модернізації освіти, а також у контексті оцінки якості дошкільної освіти. Дефініція “компетенція” сьогодні широко застосовується там, де йдеться про розвиток, навчання та виховання. Компетенція, на думку доктора педагогічних наук, професора К.Л.Крутій, не може зводитися до знань, до навичок; бути компетентним не означає бути вченим або освіченим; її можна також розглядати як можливість запровадження зв'язків між знаннями та ситуацією або, в більш ширшому значенні, як здатність віднайти процедуру (знання та дію), що підходить до проблеми. Про компетенцію йдеться тоді, коли вона виявляється у будь – якій ситуації; невиявлена компетенція є тільки потенційною, і вона вже не є компетенцією, а якнайбільше - прихована можливість. Компетенція не зводиться ні до знань, ні до вмінь, вона може формуватися, розвиватися, збагачуватися, розширюватися, лише ґрунтуючись на початковому рівні [5; с.16].

Отже, про компетенцію йдеться, коли слід визначити освітній результат, що виявляється в підготовленості до певної діяльності, або такої форми сполучення знань, умінь і навичок, які дозволяють висувати і досягати мети з перетворення довкілля. Визнання компетенції як результату якісної дошкільної освіти висуває проблему обґрунтування переліку об'єктивно необхідних ключових видів компетенції [5; с.17].

«Лексична компетенція – це запас слів у межах певного вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, правильне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів [4; с.186]».

Лексична компетенція ґрунтується на словниковій роботі з дітьми.

Проблему словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства досліджувало чимало вчених. Зокрема, збагачення словника дітей

раннього (Аркін Ю.А., Гербова В.В., Ляміна Г.М., Розенгарт – Пупко Г.Л. та ін.) і дошкільного віку (Бавикіна Г.Н., Богуш А.М., Непомняща І.М., Ляховська Ю.С. та ін.); особливості становлення і розвитку словника дітей впродовж дошкільного дитинства (Іваненко А.П., Коніна М.М., Коник В.І., Кудикіна Н.В., Луцан Н.І, Ляховська Ю.С., Савельєва Н.П. та ін.)

Стрижневим моментом низки досліджень (Арушанова А.Г., Бірюк Л.Я., Гавриш Н.В., Ількова А.П., Кирста Н.Р., Колунова Л.І., Куршева Г.О., Максаков О.І., Лаврентьєва А.І., Савушкіна Є.В., Смага А.А., Сомкова О.Н., Сохін Ф.О., Струніна Є.М., Ушакова О.С., Юртайкіна Т.М. та ін.) стали особливості засвоєння дошкільниками семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих у певному контексті тощо, використання тематичного принципу введення лексики, асоціативного поєднання слів.

Серед завдань словникової роботи в дошкільному закладі виокремлено такі:

- 1) збагачення словника дітей новою лексикою;
- 2) активізація словника;
- 3) уточнення значення окремих слів і словосполучень;
- 4) заміна діалектизмів, говірок словами літературної мови;
- 5) розвиток образного мовлення – збагачення активного словника дітей образними виразами (з текстів художніх творів, казок), приказками, прислів'ями, скоромовками, загадками; епітетами; метафорами;
- 6) ознайомлення дітей зі значеннями слова, навчання розуміння багатозначності, синонімічності та переносного значення слів;
- 7) засвоєння узагальнюючих понять, переведення «життєвих понять» у наукові [3; с.138-139].

Базова програма «Я у Світі», базуючись на принципі природовідповідності, який пропонував В.О.Сухомлинський, у збагаченні словникового запасу старшого дошкільника орієнтує педагогів на створення сприятливих умов для опанування дитиною лексичним багатством української мови (у межах вікових можливостей) через розвиток у неї вмінь

розуміти та вживати слова для позначення назв, особливостей та дій, пов'язаних зі сферами життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам», зі змістовими лініями кожної з них [1; с.216-217] .

Висновки. Таким чином, у сучасній дошкільній лінгводидактиці особливої ваги набуває особистісне спрямування завдань розвитку мовлення, орієнтація на активну позицію дитини у процесі опанування мови. Цілеспрямована робота із засвоєння мовних явищ підводить дошкільника до формування елементарних мовних узагальнень, що на лексичному рівні виявляється у поглибленому розумінні семантики слів, на граматичному – у сфері словотвору та словотворчості, на рівні розгорнутого зв'язного висловлювання (тексту) – в умінні складати самостійне зв'язне висловлювання послідовно, логічно, виразно, граматично правильно. У дошкільному віці традиційно центральним завданням лексичного розвитку визначалося розширення словникового запасу в процесі ознайомлення з довкіллям, тобто кількісне накопичення лексики, насамперед в активному словнику.

Проте лексичні одиниці утворюють навколо себе безліч різноманітних пересічених структурно-системних зв'язків - семантичні поля. Тому людина в мовленнєвому акті оперує не окремими словами, а семантичними полями, з яких вона вибирає слово, щоб висловити свою думку. Окрім кількісного накопичення, головною умовою свідомої будови мовлення є формування у дитини дошкільного віку розуміння семантичного значення, смислової структури слів, тобто якісне освоєння лексики. Змістом цієї роботи є формування уміння добирати найдоцільніші для конкретного висловлювання слова, ознайомлення дітей з поняттями полісемії, антонімами і синонімами, переносними значеннями слів та словосполучень (метафора, фразеологізми, образні прислів'я). Отже, у змісті лексичної роботи виокремлюють:

- кількісне накопичення лексики, тобто збагачення лексичного запасу дитини;
- усвідомлення семантичного значення слів, доречне застосування їх

відповідно до контексту висловлювання, тобто уточнення значення слів;

- активізацію лексичного запасу [3; с.111-112].

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці лінгводидактичної моделі формування лексичної компетенції дитини старшого дошкільного віку в контексті педагогічних ідей В.О.Сухомлинського та перевірки її ефективності шляхом здійснення педагогічного експерименту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук.ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Богуш А.М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. 51. – С. 119 – 122.
3. Богуш А.М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 272 с.
4. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М.Богуш. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
5. Крутій К.Л. Ключові компетенції дітей дошкільного віку як результат якісної освіти // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: збірник наукових праць. Матеріали V Міжнародних педагогічних читань. – Херсон, 2009. – С.16-18.

Відомості про автора:

Полєвікова Ольга Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Херсонського державного університету.

